

Maciej Witwer

Zarys problematyki przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego cywilnego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r.

Streszczenie

Nadużycie prawa procesowego jest instytucją znaną od dawna; korzeniami sięga aż do XIX w. Niemniej dopiero nowelizacja procedury cywilnej z 4.07.2019 r., nadała jej normatywną postać w polskiej procedurze cywilnej. W dużym uogólnieniu należy stwierdzić, że nadużycie prawa procesowego stanowi czynność procesową dokonaną przez stronę bądź uczestnika postępowania w sposób nie pozostający w związku z gody z jej celem. Warto zauważyć, że w obecnym porządku prawnym owa regulacja zasadniczo składa się z trzech członów, a mianowicie wprost wyrażonego zakazu nadużywania prawa procesowego, klauzuli generalnej oraz przepisów szczególnych. Widocznym celem ustawodawcy jest ograniczenie takowych patologii poprzez wprowadzenie systemu licznych sankcji, które to w uproszczeniu można sprowadzić do obciążeń finansowych bądź negatywnych skutków procesowych. Obecnie trudno jest w sposób jednoznaczny dokonać pełnej oceny komentowanej regulacji niemniej z całą pewnością może ona stanowić przedmiot dyskusji i krytyki, celem ukazania jej słabości, tudzież możliwych dalszych kierunków rozwoju.

1. Wstęp

Nadużycie prawa procesowego jest instytucją niezwykle istotną zarówno z punktu widzenia prawa, jak i odbioru społecznego. Odnosi się ona do uprawnień stron i uczestników postępowania cywilnego, w związku z którymi pozostają podejmowane przez te podmioty określone czynności. Pojęcie nadużycia procesowego wykreowała praktyka stosowania prawa, a to wobec chęci zredukowania tegoż ryzyka i celem wzmocnienia możliwości realizacji zasad procesowych oraz aby finalnie, w jak najszerszym zakresie, zapewnić warunki uzyskania sprawiedliwego wyroku. Próbując zamknąć w ramy definicyjne pojęcie nadużycia prawa procesowego, można wskazać, że jest to czynność sama w sobie prawem dozwolona, dokonana

przez strony bądź uczestników postępowania, jednakże w sposób niezgodny z celem, dla jakiego została ustanowiona¹.

Celem artykułu jest wstępne zidentyfikowanie słuszności i efektywności kluczowych zmian dotyczących przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego, jakie przyniosła nowelizacja procedury cywilnej z 2019 r. dokonana ustawą z o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 4.07.2019 r.². Aby możliwie najpełniej zrealizować to założenie w artykule posłużono się metodą formalno-dogmatyczną oraz, pomocniczo, historyczną.

2. Istota problematyki

W literaturze wskazuje się, że instytucja zakazu nadużywania prawa procesowego została wypracowana przez orzecznictwo francuskie w XIX w.³. Od tego czasu w różnym natężeniu problematyka ta stanowi przedmiot zainteresowania zarówno doktryny⁴, jak i ustawodawcy, o czym świadczy fakt, że już w art. 4 projektu Kodeksu postępowania cywilnego z 1960 r. znalazło się postanowienie dotyczące nadużycia prawa procesowego, choć ostatecznie nie znalazł się w samej ustawie. Do 7.11.2019 r., pomimo braku normatywnego zakazu nadużywania prawa procesowego, był on wywodzony przede wszystkim z art. 45 Konstytucji RP⁵ oraz art. 3 k.p.c.,⁶ w związku z koniecznością zapewnienia prawa do rzetelnego procesu⁷.

¹ Zob. T. Ereciński, *Nadużycie prawa procesowego w postępowaniu cywilnym. Tezy i wstępne propozycje do dyskusji* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019, s.16-17.

² Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

³ Zob. K. Piasecki, *Nadużycie prawa procesowych przez strony* „Palestra” 1960, nr 11, s. 20-21, [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1960-t4-n11\(35\)/Palestra-r1960-t4-n11\(35\)-s20-28/Palestra-r1960-t4-n11\(35\)-s20-28.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1960-t4-n11(35)/Palestra-r1960-t4-n11(35)-s20-28/Palestra-r1960-t4-n11(35)-s20-28.pdf) (dostęp: 2020-09-26).

⁴ Zob. Z. Resich, *Projekt kodeksu postępowania cywilnego po pierwszym czytaniu*, „Nowe Prawo” 1960, nr 1, s. 6 i n. K. Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje XIX wieku*, Warszawa 1973, passim. K. Osajda, *Nadużycie prawa w procesie cywilnym* „Przegląd Sądowy” 2005, nr 5, s. 67 i n. E. Płoch, *Postępowanie cywilne – zagadnienia ogólne (art. 1-15 k.p.c.)*, [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Vademecum*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2020, s. 56-67.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. z 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.) (dalej: Konstytucja).

⁶ Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2020 r., poz. 288 ze zm.) (dalej: k.p.c.).

⁷ Zob. M. Manowska [w:] red. A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I*, Warszawa 2020, art. 4(1), nr 3, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587827424/624864/manowska-malgorzata-red-kodeks-postepowania-cywilnego-komentarz-tom-i?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-09-19).

Powyższe potwierdza orzecznictwo, co dosadnie potwierdza m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z 16.06.2016 r.⁸, w którym Sąd ogólnie podkreśla, że czynności dokonywane przez strony w sposób sprzeczny z ich przeznaczeniem w gruncie rzeczy stanowią swoiste przełamanie zasady wywodzonej z art. 3 k.p.c., bowiem są sprzeczne z dobrymi obyczajami. Dopiero z dniem 7.11.2019 r., kiedy weszła w życie komentowana nowelizacja, doszło do skodyfikowania zakazu nadużywania prawa procesowego, o którym stanowi art. 4¹ k.p.c. Jest to swoista klauzula generalna, która przy zastosowaniu art. 13 § 2 k.p.c. odnajduje zastosowanie także w postępowaniu nieprocesowym, klauzulowym oraz egzekucyjnym⁹. Z całą pewnością jest to regulacja pożyteczna, choć nie można nadać jej przymiotu bezwzględnie koniecznej. Ostatecznie bowiem, choć nieskodyfikowana, instytucja funkcjonowała jeszcze przed omawianą nowelizacją. Jej prawna regulacja uwydatnia jednak konieczność sądowego przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego przez strony i uczestników głównie celem usprawnienia postępowania.

3. Artykuł 226² k.p.c

Sądy dysponują dwoma rodzajami narzędzi przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego. O pierwszym z nich stanowi art. 226² k.p.c.. Na jego podstawie sąd, ilekroć dostrzeże w zachowaniu strony lub uczestnika postępowania okoliczności wskazujące na nadużycie prawa procesowego, w pierwszej kolejności poucza ją o możliwości zastosowania dalszych sankcji w postaci grzywny albo zwrotu części bądź całości kosztów. Stosownie do art. 226² § 2 pkt 3 k.p.c. na wniosek strony sąd może przyznać od strony nadużywającej koszty procesu podwyższone odpowiednio do spowodowanego tym nadużyciem zwiększenia nakładu pracy strony przeciwnej na prowadzenie sprawy, nie więcej jednak niż dwukrotnie, również na wniosek strony sąd może podwyższyć stopę odsetek zasądzonych od strony, której nadużycie spowodowało zwłokę w rozpoznaniu sprawy, za czas odpowiadający tej zwłoce¹⁰.

⁸ Postanowienie SN z 16.06.2016 r., V CSK 649/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 37.

⁹ Zob. Ł. Błaszczak [W:] red. T. Zembrzuski, *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 4(1), nr 1-2. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587808060/605500/zembrzuski-tadeusz-red-kodeks-postepowania-cywilnego-koszty-sadowe-w-sprawach-cywilnych...?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-09-19).

¹⁰ Zob. P. Telenga, [w:], *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, Gdańsk 2019, art. 226(2), nr 3, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587818032/615472/jakubecki-andrzej-red-kodeks-postepowania-cywilnego-komentarz-do-wybranych-przepisow-nowelizacji...?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-09-27).

Regulacja ta budzi kilka zasadniczych wątpliwości. Po pierwsze, z przepisu nie wynika w jakim terminie strona może złożyć wniosek o przyznanie od strony nadużywającej prawo procesowe podwyższonych kosztów procesu, tudzież wniosek o podwyższenie stopy odsetek za czas odpowiadający zwłóce spowodowanej nadużyciem prawa procesowego. Po drugie, przepis nie rozstrzyga czy sąd może zastosować kary w sposób kumulatywny w stosunku do jednej ze stron albo obu naraz. Po trzecie, na podstawie art. 226² k.p.c. odpowiedzialność za nadużycia prawa procesowego ponosi strona, a nie jej pełnomocnik, chyba że w sposób odmienny ukształtowana jest więź prawna łącząca stronę z pełnomocnikiem¹¹.

W postanowieniu z 30.06.2020 r. Sąd Najwyższy¹² słusznie wskazał, że pełnomocnicy strony powodowej działali z zamiarem wydłużenia postępowania zainicjowanego wniesieniem skargi kasacyjnej, poprzez notoryczne niedochowywanie wymogów formalnych kolejno składanych pism procesowych, w szczególności przez brak opatrzenia pisma podpisem, wobec czego sąd pouczył stronę o możliwości zastosowania środków przewidzianych a art. 226² § 2 k.p.c. W orzeczeniu tym Sąd wyraźnie wskazuje, że „działanie takie stanowi czynienie z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono, a tym samym nadużycie prawa procesowego (art. 4¹ k.p.c.), które może skutkować zastosowaniem sankcji procesowych przewidzianych w art. 226² k.p.c.”¹³.

Na kanwie tej sprawy w sposób jasny i nie budzący większych wątpliwości można stwierdzić, że zachowanie o przedmiotowym charakterze co do zasady należy uznać za nadużycie prawa procesowego, niemniej wymaga podkreślenia, że nawet pozornie zbieżny stan faktyczny nie przesądza o analogicznej kwalifikacji prawnej. Niezbędne jest bowiem każdorazowo dokonanie pełnej oceny okoliczności faktycznych. Innymi słowy, samo stwierdzenie wniesienia pisma procesowego zawierającego brak formalny nie oznacza konieczności sądowego stwierdzenia nadużycia prawa procesowego. Co więcej, fakt stwierdzenia nadużycia prawa procesowego oraz dokonania przez sąd pouczenia nie obliguje

¹¹ Por. Ł. Błaszczak, M. Dziurda, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020, art. 226(2), nr 4, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587808060/605500/zembrzuski-tadeusz-red-kodeks-postepowania-cywilnego-koszty-sadowe-w-sprawach-cywilnych...?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-09-27). por. A. Jakubecki, *Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych w Kodeksie postępowania cywilnego „Palestra”* 2019, nr 11-12, s. 181-199, <https://sip.lex.pl/#/publication/151359762/jakubecki-andrzej-sankcje-za-naduzycie-uprawnien-procesowych-w-kodeksie-postepowania-cywilnego?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-09-27).

¹² Postanowienie SN z 30.06.2020 r., V CZ 13/20, LEX nr 3045995.

¹³ Uzasadnienie postanowienia SN z 30.06.2020 r. V CZ 13/20.

sądu do zastosowania środków określonych w art. 226² § 2 k.p.c. O sankcjach związanych z nadużyciem prawa procesowego sąd orzeka w orzeczeniu kończącym postępowanie¹⁴.

Idea komentowanej regulacji jest jak najbardziej zasadna, jednak jej realizacja może stwarzać pewne trudności, a to w szczególności ustalenie, jakie konkretnie czynności stanowią nadużycie prawa procesowego.

Niewielka liczba orzeczeń zapadających na podstawie omawianego przepisu każe sądzić, nie znajduje on dużego zastosowania w praktyce. Z drugiej strony regulacja ta wciąż jest na „etapie poznawczym”, który to przedłuża się z uwagi na uwarunkowania zarówno prawne, jak i społeczne spowodowane stanem epidemii koronawirusa. Kolejno zważyć należy na fakt, że wiele z przywołanych powyżej środków nie można zaklasyfikować jako przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego, a usankcjonowanie ich dokonania. Ponadto oczywiście samo istnienie sankcji za nadużycie prawa procesowego pełni już pewną funkcję prewencyjną, szczególnie przy sprawach o wysokiej wartości przedmiotu sporu, gdy opisane grożące sankcje cechują się stosunkowo wysokim poziomem dolegliwości.

Poza wszystkim, *gros* gardłowych dla procesu kwestii z zakresu nadużyć prawa procesowego zostało regulowane w przepisach do omawianego art. 226² k.p.c. szczególnych.

4. Przepisy szczególne

Drugim, poza art. 226² k.p.c., narzędziem, a w istocie grupą narzędzi, jakim, dzięki interwencji ustawodawcy, dysponuje sąd celem przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego, są regulacje sankcjonujące poszczególne rodzaje nadużycia prawa procesowego. Jak wskazuje projektodawca, mają one na celu przeciwdziałanie „najbardziej jaskrawym” przejawom nadużycia prawa procesowego, co do których istoty panuje powszechna zgodność¹⁵. Poniżej zostaną omówione najbardziej istotne - w mojej ocenie - aspekty przedmiotowej regulacji, a to nowe bądź zmienione art. 53¹ k.p.c., art. 191¹ k.p.c. oraz art. 394³ k.p.c.

¹⁴ Zob. A. Rutkowska, D. Rutkowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O. M. Piaskowska, Warszawa 2020, art. 226(2), nr 4, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587810991/608431/piaskowska-olga-maria-red-kodeks-postepowania-cywilnego-postepowanie-procesowe-komentarz?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-09-27).

¹⁵ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie, str. 30, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1206-2019/\\$file/8-020-1206-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1206-2019/$file/8-020-1206-2019.pdf) (dostęp: 2020-10-04).

4.1. Wyłączenie sędziego

W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na niezwykle ważną instytucję, jaką jest wyłączenie sędziego, która została unormowana w art. 48-54 k.p.c. Bezspornie stanowi ona jedną z kluczowych gwarancji procesowych bezstronnego wymiaru sprawiedliwości¹⁶, niemniej mimo słuszności regulacji samej w sobie, strony postępowania nierzadko wykorzystywały rzeczony prawem celem wywołania obstrukcji postępowania, w szczególności poprzez wielość złożonych wniosków o wyłączenie sędziego. Stosownie do dyspozycji art. 53¹ k.p.c. w poprzednim brzmieniu, w sytuacji, gdy strona składała kolejne wnioski o wyłączenie sędziego oparte na tożsamyh okolicznościach, podlegały one odrzuceniu bez składania wyjaśnień przez sędziego, którego dotyczy, zaś o odrzuceniu orzekał sąd rozpoznający sprawę. Takie postanowienie mogło zapaść na posiedzeniu niejawnym. W praktyce rozpoznawanie kolejnych wniosków o wyłączenie sędziego opartych na takich samych okolicznościach w sposób skuteczny tamowało postępowanie, skoro sędzia, którego wniosek dotyczył, pozbawiony był, do czasu rozpoznania wniosku, kompetencji do prowadzenia postępowania i orzekania w sprawie¹⁷. W świetle obecnej regulacji, zgodnie z art. 53¹ § 1 k.p.c. niedopuszczalne jest składanie wniosków o wyłączenie sędziego opartych wyłącznie na okolicznościach związanych z rozstrzygnięciem przez sąd o dowodach, po prawomocnym oddaleniu rzeczonyh wniosku lub złożonyh po raz kolejny, co do tego samego sędziego z powołaniem tych samych okoliczności¹⁸. Zgodnie z art. 53¹ § 2 k.p.c. wniosek taki oraz pisma z nim związane pozostawia się w aktach sprawy bez żadnych dalszych czynności, przy czym stronę wnoszącą zawiadamia się o ich bezskuteczności jedynie raz, przy złożeniu pierwszego pisma. Regulację tę należy ocenić pozytywnie. Sankcja w postaci pozostawienia pisma bez rozpoznania w aktach sprawy jest odpowiednia i w sposób skuteczny przeciwdziałać temuż wyrazistemu nadużyciu prawa procesowego¹⁹.

¹⁶ Zob. J. Derlatka, *Wyłączenie sędziego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2016, s. 23-30.

¹⁷ Zob. E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505(38)*, red. M. Manowska, wyd. III, Warszawa 2015, art. 53(1), nr 1 i n., <https://sip.lex.pl/#/commentary/587506892/487652/manowska-malgorzata-red-kodeks-postepowania-cywilnego-komentarz-tom-i-art-1-505-38-wyd-iii?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-10-04 14:39); M. P. Wójcik, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-729*, red. A. Jakubecki, wyd. VII, Kraków 2017, art. 53(1), <https://sip.lex.pl/#/commentary/587277577/523928/jakubecki-andrzej-red-kodeks-postepowania-cywilnego-tom-i-komentarz-do-art-1-729-wyd-vii?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-10-04).

¹⁸ Zob. J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Tom I*, Warszawa 2020, art. 53(1), <https://sip.lex.pl/#/monograph/369463790/369317/gudowski-jacek-kodeks-postepowania-cywilnego-orzecznictwo-pismienictwo-tom-i?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-10-04).

¹⁹ Zob. postanowienie SN z 20.05.2020 r., I NWW 15/20, LEX nr 3008287.

4.2. Oczywiście bezzasadne powództwo

Kolejną istotną zmianę w zakresie przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego cywilnego wprowadza art. 191¹ k.p.c., który dotyczy powództwa oczywiście bezzasadnego, w tym pozwu pozornego. Jak wskazuje projektodawca, za pozew oczywiście bezzasadny uznaje się powództwo, na podstawie którego już samej osnowy oraz załączników, można stwierdzić, że brak jest szans na jego uwzględnienie²⁰. Natomiast powództwo pozorne kwalifikuje jako swoistą odmianę powództwa oczywiście bezzasadnego, które to w istocie rzeczy nie zostaje złożone celem prawidłowej obrony, tudzież dochodzenia praw powoda, lecz w celach rozbieżnych z samym przeznaczeniem danego pozwu²¹. Zgodnie z art. 191¹ k.p.c., w pewnym uproszczeniu, stwierdzając oczywiście bezzasadność powództwa sąd może pominąć czynności nakazane przez ustawę, o ile ich podjęcie byłoby oczywiście niecelowe. Sąd może nie wzywając do uzupełnienia braków formalnych pozwu, w tym uiszczenia stosownej opłaty sądowej oraz co jest oczywistym następstwem powyższego bez doręczania tegoż pozwu stronie pozwanej, oddalić powództwo jako oczywiście bezzasadne na posiedzeniu niejawnym, jednakże sąd z urzędu zobligowany jest do uzasadnienia orzeczenia wydanego w tym przedmiocie, lecz jedynie w zakresie dotyczącym kwestii uznania powództwa za oczywiście bezzasadne.

Warto zaznaczyć, że pojęcie „powództwa oczywiście bezzasadnego” dotychczas funkcjonowało w obrocie prawnym na kanwie art. 109 ust. 2 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²². Mając to na względzie nie jest niczym wyjątkowym, że praktyka orzecznicza zamknęła owo pojęcie w swoiste ramy definicyjne. Pojęcie to denotuje sytuację, w której „dla każdego prawnika, bez potrzeby analizowania sprawy pod względem faktycznym i prawnym jest zupełnie oczywiste, że powództwo nie może być uwzględnione²³”, w której żądanie pozwu nie odnajduje oparcia obowiązującym w stanie prawnym²⁴ oraz „jeżeli brak podstaw zgłoszonych w pozwie żądań wynika z samych twierdzeń powoda, bez potrzeby sprawdzenia ich przesłanek”²⁵. Choć budzi pewne wątpliwości czy właściwym jest, aby w drodze wykładni art. 191¹ k.p.c. przesłankę „bezzasadności powództwa” oceniać

²⁰ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie, s. 36, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1206-2019/\\$file/8-020-1206-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1206-2019/$file/8-020-1206-2019.pdf) (dostęp: 2020-10-04).

²¹ Tamże.

²² Ustawa z 28.7.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2020r., poz. 755 ze zm.).

²³ Postanowienie SN z 18.01.1966 r., I CZ 124/65, LEX nr 5925.

²⁴ Postanowienie SN z 13.08.1970 r., II CZ 104/70, LEX nr 6774.

²⁵ Postanowienie SN z 1.01.1971 r., I CZ 7/71, LEX nr 6849.

w sposób tożsamy, jak słusznie wskazuje zarówno doktryna²⁶ i aktualne orzecznictwo²⁷, brak jest podstaw do jej odmiennej interpretacji.

Mocą art. 191¹ k.p.c. sądy zostały „wyposażone” przez ustawodawcę w niezwykle cenne narzędzie. Norma wynikająca z tej regulacji pozwala w sposób skuteczny przeciwdziałać nadużyciom prawa procesowego w postaci wnoszenia powództw oczywiście bezzasadnych, wpływając tym samym pozytywnie na realizację jednej z naczelných zasad procedury cywilnej, jaką jest szybkość postępowania sądowego.

4.3. Zażalenia kaskadowe

Ostatnim z przejawów nadużycia prawa procesowego, jaki zostanie omówiony, jest wnoszenie zażaleń jedynie celem wywołania zwłoki w postępowaniu, opisywanych jako tzw. „zażalenia kaskadowe”, tudzież „łańcuchy zażaleń”²⁸. Remedium na owo zjawisko stanowi norma wynikająca z art. 394⁴k.p.c., dająca sądom sposobność pozostawienia takowego zażalenia bez rozpoznania.

Jak wskazuje projektodawca, łańcuchy zażaleń stanowiły niezwykle skuteczną sposobność obstrukcji postępowania poprzez wielokrotne, w istocie rzeczy bezzasadne, żalenie danego postanowienia oraz dalszych postanowień wydanych w związku z rozpoznaniem danego zażalenia²⁹. Można tu dostrzec pewną analogię do procedury składania wniosków o wyłączenie sędziego opartych na tożsamy okolicznościach. Skutek obu jest w gruncie rzeczy identyczny, tj. w sposób skuteczny znacząco odwleczone w czasie było rozpoznanie sprawy co do istoty.

²⁶ Zob. Ł. Błaszczak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, art. 191(1), nr 1-2, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587808035/605475/zembrzuski-tadeusz-red-kodeks-postepowania-cywilnego-koszty-sadowe-w-sprawach-cywilnych...?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-10-06); M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I*, red. A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Warszawa 2020, art. 191(1), nr 9-10, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587826952/624392/manowska-malgorzata-red-kodeks-postepowania-cywilnego-komentarz-tom-i?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-10-06 16:58).

²⁷ Zob. wyrok SO w Łomży z 30.12.2019 r., I C 835/19, LEX nr 2895414; wyrok SO w Gliwicach z 19.02.2020 r., III Ca 499/19, LEX nr 3009047; wyrok SA w Krakowie z 29.05.2020 r., I ACa 231/20, LEX nr 3033460. Wyrok SO w Słupsku z 1.06.2020 r., I C 386/20, LEX nr 3028302.

²⁸ Zob. m.in. A. Banaszewska w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, Legalis, do art. 4 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

²⁹ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie, s. 41, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1206-2019/\\$file/8-020-1206-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1206-2019/$file/8-020-1206-2019.pdf) (dostęp: 2020-10-06).

Już z samego sformułowania art. 394⁴ k.p.c. wprost wynika cel regulacji. Stosownie do dyspozycji art. 394⁴ § 1 k.p.c. niedopuszczalne jest wnoszenie zażalenia jedynie w celu wywołania zwłoki w postępowaniu. Ustawodawca definiuje zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki w art. 394⁴ § 2 k.p.c., zgodnie z którym jest to drugie oraz dalsze zażalenia wniesione przez tę samą stronę na tożsame postanowienie oraz zażalenie na postanowienie wydane w wyniku czynności wywołanych wniesieniem przez tę stronę wcześniejszego zażalenia, chyba że okoliczności sprawy wykluczają tę ocenę. W tym miejscu warto podkreślić, że niedopuszczalna jest oczywiście automatyzacja stwierdzenia przez sąd niedopuszczalności danego zażalenia, jak słusznie bowiem się wskazuje „każdorazowo przed podjęciem decyzji w kwestii pozostawienia zażalenia bez rozpoznania należy rozważyć, czy stan faktyczny pozwala na taką decyzję (np. czy nie uległy zmianie okoliczności sprawy)³⁰”. Sankcją wobec wniesienia niedopuszczalnego zażalenia, zgodnie z art. 394⁴ § 3 k.p.c., jest pozostawienie go w aktach sprawy bez rozpoznania, podobnie jak i pism związanych z jego wniesieniem. Co ważne, sąd zawiadamia stronę wnoszącą takowe zażalenie o pozostawieniu w aktach sprawy bez rozpoznania jedynie raz, przy wniesieniu pierwszego z nich.

Swoistym „bezpiecznikiem” przed zbytnim rygoryzmem omawianej regulacji jest art. 394⁴ § 5 k.p.c., stosownie do którego stosuje się tu odpowiednio art. 380 k.p.c.. Oznacza to, że zachowany został system kontroli nad decyzjami podejmowanymi przez sądy w tym przedmiocie, przeto strona wystosowując kolejne zażalenie jest uprawniona do złożenia wniosku o rozpoznanie również postanowienia o odrzuceniu zażalenia uznanego za niedopuszczalne jako wniesione jedynie dla wywołania zwłoki w postępowaniu³¹.

Rzeczona regulacja zdaje się spełniać w sposób dobry cel jakim jest sprawne eliminowanie patologii w postaci nadużyć prawa procesowego. Opisany mechanizm optymalizuje pracę sądów, które dotychczas musiały rozpoznawać każde z zażaleń, choć wyraźnie działanie strony stanowiło nadużycie prawa procesowego, nierzadko paraliżując pracę danego sądu.

³⁰ Zob. M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I*, red. A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska Warszawa 2020, art. 394(3), nr 2, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587827424/624864/manowska-malgorzata-red-kodeks-postepowania-cywilnego-komentarz-tom-i?cm=URELATIONS> (dostęp: 2020-10-06).

³¹ Tamże.

5. Podsumowanie

Konkludując, regulacja dotycząca przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego jest w przeważającej mierze zasadna. W wielu aspektach daje realną możliwość przeciwdziałaniu patologicznym czynnościom stron w procesie cywilnym. Niemniej nie można obok tej regulacji „przejsć” całkowicie bezkrytycznie.

W pierwszej kolejności należy zaznaczyć, że - w dużym uogólnieniu - przepisy dotyczące przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego w istocie rzeczy nie mają charakteru stricte prewencyjnego. Oparte są bowiem na licznych sankcjach skonkretyzowanych w przeważającej mierze w przepisach szczególnych. Powyższe pozostawia otwartym pytanie czy regulacja ta faktycznie będzie zapobiegać dalszym nadużyciom prawa procesowego, czy też niejako „hamować” opisywane patologie.

Po drugie, odnosząc się do kwestii klauzuli generalnej ujętej w art. 226² k.p.c., mimo słusznej idei przyświecającej przedmiotowemu unormowaniu, jej skuteczność pozostaje wątpliwa. Na chwilę obecną brak jest ugruntowanej praktyki w tym zakresie pozwalającej w sposób jednoznaczny ją ocenić.

Po trzecie, system przeciwdziałania nadużyciom prawa procesowego w procedurze cywilnej oparty jest na licznych sankcjach, które co do zasady mogą przynieść zamierzony efekt. Jednocześnie jednak, także w związku z ogłoszeniem stanu epidemii w Polsce i skutkami, jakie wiążą się z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-Cov-2, regulacja ta wciąż pozostaje „na etapie poznawczym”. Z całą pewnością można stwierdzić, że przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego wyrażone w powyżej scharakteryzowanych przepisach szczególnych, może stanowić niezwykle efektywne narzędzie, mimo że konstrukcyjnie przepisy te nie są doskonałe. Również w ich przypadku dopiero praktyka orzecznicza pozwoli na dokonanie dalszych ocen tej regulacji.

Summary

Outline of the issue of counteracting the abuse of civil procedural law in the light of the amendment of the Polish Code of Civil Procedure of 4th July 2019

The abuse of procedural law dates back to the nineteenth century; therefore, it is a long-known issue. Nevertheless, it was only the amendment to the civil procedure of 2019 that

gave it a normative form in the Polish civil procedure. Generally speaking, it is stated that the abuse of procedural law is a procedural act performed by a party or participant in the proceedings, in a manner not related to the consent to its purpose. In the current legal order, this regulation essentially consists of three parts, i.e. the explicit principle of the prohibition of abuse of procedural law, the general clause, and specific provisions. The legislator's objective is to reduce such pathologies by introducing a system of numerous sanctions, which can be simplified to financial burdens or adverse procedural effects. Nowadays, it is not easy to thoroughly evaluate this regulation in an unequivocal manner. Nevertheless, it should undoubtedly be an essential subject of discussion to prove the regulation's weaknesses in question and further development directions.

Maciej Witwer

Student V roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wiceprezes Koła Naukowego Prawa Procesowego Cywilnego UKSW w roku akademickim 2020/21, zawodowo związany z windykacją na etapie sądowym.